

Op zoek naar het marktaandeel van het openbaar arbeidsbureau in Vlaanderen

Welk aandeel van de externe vacatures worden door het Openbaar Arbeidsbureau in Vlaanderen (oftewel de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding, VDAB) ingevuld? Deze op het eerste gezicht simpele vraag is, zoals verder in dit artikel zal blijken, niet zo gemakkelijk te beantwoorden. De cijfers uit extern wetenschappelijk onderzoek en deze van de VDAB zelf blijken mijlenver uit elkaar te liggen. Dit gegeven nodigt uit tot verder onderzoek. Een min of meer correct zicht op het marktaandeel van de VDAB (en andere kanalen) is meer dan een louter academische kwestie. Het vergt weinig verbeelding om aan te nemen dat een aandeel van 30% de directie van de VDAB meer welgevallig is dan één van pakweg 10%. Dit is des te meer het geval in een periode waarin het overheidsmonopolie inzake betaalde bemiddeling ter discussie wordt gesteld. Tegenstanders van dit monopolie hanteren de lage cijfers als een belangrijk argument. In dit artikel zetten we eerst een aantal relevante cijfers op een rij. Vervolgens gaan we dieper in op mogelijke verklaringen voor de gevonden verschillen. We sluiten af met enkele beschouwende commentaren. Het marktaandeel vaststellen is één zaak, dit interpreteren is een ander.

De cijfers van de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling

Voor een goed begrip van de berekeningswijze door de VDAB is het van belang enkele termen te verduidelijken: het markt bereik, de vervullingsgraad en het marktaandeel. Met markt bereik wordt het aandeel vacatures genoemd dat bij de VDAB wordt bekendgemaakt. De vervullingsgraad slaat op het aandeel vacatures dat via actieve bemiddeling door de VDAB met succes vervuld wordt. Het marktaandeel tenslotte verkrijgt men door de vermenigvuldiging van het markt bereik met de vervullingsgraad.

Om het markt bereik te kunnen berekenen dient men dus ook een zicht te hebben op de turn over oftewel het totaal aantal externe vacatures in een gegeven periode. De VDAB berekent deze turn over via eigen onderzoek bij de bedrijven of via simulaties op administratieve databestanden.¹ Volgens de VDAB schommelde het markt bereik de laatste jaren rond de 45%. De meest recente cijfers geven een schatting van

ongeveer 40% (VDAB, studiedienst 1990). Inzake vervullingsgraad en marktaandeel beschikken we over vergelijkbare cijfers van de jaren 1989, 1990 en 1991. In tabel 1 vinden we de meest relevante gegevens. We beperken ons tot de werkaanbiedingen in het normaal economische circuit (met inbegrip van de stage voor jongeren). We houden dus geen rekening met de speciale tewerkstellingsprogramma's van de overheid. Een belangrijke vaststelling is dat het aantal ontvangen vacatures scherp is gedaald (met 17% ten opzichte van 1989). Dat zegt natuurlijk op zich niets over de produktiviteit van de VDAB. Het is reeds meerdere malen aangetoond dat deze daling, minstens gedeeltelijk, wordt veroorzaakt door de dalende conjunctuur (VDAB 1992). Een dalende conjunctuur zorgt niet alleen voor minder nieuwe arbeidsplaatsen, maar ook voor minder vrijwillige mobiliteit. Het totaal aantal vacatures daalt dus ontegensprekelijk. Dit is bijvoorbeeld ook heel goed merkbaar in het dalend aantal personeelsadvertenties. Relevanter in dit verband is het aandeel van de vacatures dat de VDAB ontvangt. Dit aandeel zou in de betreffende jaren constant zijn gebleven. Het vervullingspercentage is daarentegen

* Jan Denys is werkzaam als projectleider op het Hoger Instituut voor de Arbeid te Leuven.

Tabel 1 Ontvangen werkaanbiedingen, vervullingspercentage en totaal marktaandeel van VDAB (VDAB 1991, VDAB 1992)

	<i>Ontvangen werkaanbiedingen</i>	<i>Marktbereik</i>	<i>Vervullingspercentage</i>	<i>Totaal marktaandeel</i>
1989	93.259	45,0	72,5	32,6
1990	85.321	45,0	69,0	31,0
1991	76.884	45,0	70,4	31,7

met bijna 2% gedaald. Deze daling zou zich trouwens in 1992 verderzetten. Dit betekent meteen dat ook het totaal marktaandeel lichtjes daalt. Deze schommelingen zijn echter zo klein dat we hieraan weinig conclusies kunnen vastknopen. Het meest relevante uit deze tabel is dat volgens eigen berekeningen van de VDAB, deze dienst een marktaandeel zou hebben van ongeveer één derde in de totale arbeidsallocatie.

Cijfers uit extern wetenschappelijk onderzoek

In principe kan men het aandeel van de VDAB op twee manieren onderzoeken. Een eerste mogelijkheid bestaat erin om aan een representatief staal van de beroepsbevolking te vragen op welke wijze men de laatste job heeft gevonden. Een methodologisch probleem dat hier opduikt is dat de betrokken periode waarin men het werk heeft gevonden ver uiteen kan liggen. Het verkregen cijfer is dus een gemiddelde dat slaat op meerdere jaren. Dit kan verholpen worden door het betreffende moment constant te houden en dus een onderscheid te maken tussen degenen die dit jaar werk hebben gevonden, verleden jaar enzovoort. Dit veronderstelt echter een voldoende grote steekproef. Deze problemen worden vermeden indien we rechtstreeks aan de werkgevers vragen om per vacature na te gaan op welke wijze deze werd vervuld. Het probleem hier is dat zeker in grotere bedrijven de betrokken periode niet te groot mag zijn omdat anders de betrouwbaarheid van de antwoorden in het gedrang komt. Dit kan worden opgevangen door in een gegeven periode de werkgevers meerdere keren te bevragen. Deze aanpak wordt om onderzoekspragmatische redenen zelden toegepast.

In Vlaanderen is er geen onderzoek beschikbaar dat een beeld geeft van een representatief staal van de beroepsbevolking of van de werkgevers.

Wel hebben we resultaten van verschillende deelpopulaties. Meestal gaat het om loopbaanonderzoek waarin aan de betrokkenen werd gevraagd op welke wijze de eerste en/of huidige (laatste job) werd gevonden. Daarnaast hebben we de beschikking over een studie die bij werkgevers per vacature naging via welke kanalen medewerkers werden gezocht en gevonden. Deze cijfers kunnen dus een beeld geven van het marktaandeel van de VDAB. Een voordeel van deze benaderingswijze is dat we ook een zicht hebben op de aandelen van andere kanalen. In het kader van dit artikel gaan we hier echter niet dieper op in. In tabel 2 geven we een samenvatting van de resultaten uit recent onderzoek.

De uiteindelijk weerhouden populaties zijn heel uiteenlopend: ze omvatten diverse opleidingsvormen: het algemeen vormend-, het technische en het beroepssecundair onderwijs en het leerlingenwezen, en ook diverse opleidingsniveaus: lager-, lager secundair-, hoger secundair en hoger onderwijs² en³ en twee sectoren met een bijna tegengestelde kwalificatiestructuur: de financiële sector (hoog kwalificatieprofiel) en de textielsector (laag kwalificatieprofiel). Daarenboven hebben we informatie over een steekproef bij een deel van de mannelijke Vlaamse beroepsbevolking tussen 25 en 40 jaar. Tenslotte krijgen we zicht op een heel specifiek segment op de arbeidsmarkt namelijk dat van de studentenarbeid. We hebben dus informatie over populaties die opereren op heel uiteenlopende segmenten op de arbeidsmarkt. De belangrijkste vaststelling die we kunnen maken is dat deze cijfers gemiddeld genomen een veel lager marktaandeel aan de VDAB toewijzen. Daar waar de VDAB zelf tot een marktaandeel komt van bijna één derde blijkt uit deze cijfers, op één uitzondering na, nergens een marktaandeel van meer

Tabel 2 Het marktaandeel van de VDAB bij verschillende populaties

<i>Populatie</i>	<i>Aandeel VDAB</i>
Afgestudeerden technisch- en beroepssecundair onderwijs (1)	
eerste functie 1988 (Denys 1989)	10%
huidige functie 1991 (Denys 1991)	7%
eerste functie 1993 (Denys 1993)	10%
Afgestudeerden leerlingenwezen 1988* (Denys 1990)	4%
Afgestudeerden algemeen secundair onderwijs 1990 (De Witte 1990)	14%
Afgestudeerden psychologie Katholieke Universiteit Leuven (De Witte, niet gepubliceerd)	4%
Werkende mannelijke Vlaamse beroepsbevolking tussen 25 en 40 jaar (Denys 1991a)	
eerste functie	6%
huidige functie	3%
Jobstudenten (vzw Jobwerking 1992)	2%
Werknemers financiële sector (Denys, te verschijnen)	3%
(ex)Werknemers textielsector (Van Gramberen, te verschijnen)	3%
Laaggeschoolden (Lamberts 1993)**	10%

* Regionaal beperkte populatie.

** Vacatureonderzoek bij werkgevers (uit hetzelfde onderzoek blijkt ook dat de VDAB voor 31% van de vacatures voor laaggeschoolden werd ingeschakeld als zoekkanaal).

dan 10%. Dit verschil is des te merkwaardiger als we weten dat de bemiddelingsmarkt van het openbaar arbeidsbureau geen dwarsdoorsnede is van de totale markt. Dit betekent enerzijds dat op bepaalde segmenten (bijvoorbeeld managementfuncties) het aandeel nagenoeg nihil is maar dat er anderzijds ook segmenten zijn waar dit aandeel nog een stuk boven het gemiddelde ligt. Het grote verschil tussen de resultaten van de VDAB en die uit extern onderzoek nodigt uit tot verder onderzoek.

Mogelijke verklaringen voor het verschil

In principe zijn er drie mogelijkheden: ofwel is het aandeel uit het extern wetenschappelijk onderzoek onderschat, ofwel is het aandeel van de VDAB overschat, ofwel is er een combinatie van beide. Het valt zeker niet uit te sluiten dat de aandelen uit extern wetenschappelijk onderzoek onderschat zijn. In alle onderzoeken wordt aan de betrokkenen een mening gevraagd. Het is daarbij niet onmogelijk dat bepaalde respondenten bewust of onbewust een verkeerd antwoord geven. Met dit gegeven moet bij elk onderzoek waarin aan respondenten vragen worden gesteld rekening worden gehouden. Minder waarschijnlijk is echter dat deze vertekeningen systematisch en in dergelijke mate in het nadeel

van de VDAB zouden spelen. Volgens de studiedienst van de VDAB zou het een uitgemaakte zaak zijn dat respondenten de neiging hebben om te verzwijgen dat ze via de dienst werk hebben gevonden 'door de geringe sociale wenselijkheid ervan' (VDAB studiedienst 1993). Het is niet duidelijk waarop men zich baseert want onderzoek hierover is niet bekend. Bepaalde wetenschappelijke gegevens van dezelfde studiedienst wijzen zelfs in een andere richting. Zo blijkt dat 82% van de werklozen de VDAB-arbeidsbemiddeling als belangrijk tot heel belangrijk beschouwen. Hieruit blijkt niet meteen een onderwaardering. Daarenboven kan dezelfde redenering worden toegepast op andere kanalen. Men kan evengoed stellen dat het marktaandeel van informele kanalen onderschat wordt omdat de betrokkenen graag de indruk geven dat ze op eigen kracht de job hebben gevonden.⁴ Deze verklaring lijkt ons niet voldoende. Een ander argument om de betrouwbaarheid van de onderzoeksresultaten in vraag te stellen ligt in de finaliteit van de onderzoeken waaruit deze resultaten werden gelicht. In geen enkel onderzoek werd het marktaandeel van de VDAB expliciet onderzocht. Het ging steeds om zogenaamde vragen in de marge, die zelfs in bepaalde gevallen uiteindelijk niet werden gerap-

porteed. We zien echter niet goed in waarom op een vraag 'op welke manier vond u uw huidige of laatste job?' een antwoord zou worden gegeven dat varieert al naargelang de finaliteit van het onderzoek. Deze verklaring lijkt ons vergezocht.

Een derde argument lijkt meer hout te snijden. Daar we gebruik maakten van diverse onderzoeken is het inderdaad zo dat de concrete bevraging in sommige gevallen niet identiek was. Verschillende vraagstellingen kunnen verschillende antwoorden uitlokken. Toch wordt op deze wijze opnieuw niet verklaard waarom alle geciteerde onderzoeken, ongeacht de vraagstelling, resultaten opleveren die sterk afwijken van het officieel cijfer van het Openbaar Arbeidsbureau. Samengevat: het is zeker niet uit te sluiten dat het marktaandeel van de VDAB in extern onderzoek onderschat wordt maar het is hoogst twijfelachtig dat dit een voldoende verklaring vormt voor het gevonden verschil.

Zijn de cijfers zoals ze door de VDAB worden verspreid dan overschat? Indien dit het geval is dan kan deze overschatting optreden bij het marktgebied en/of bij de vervullingsgraad. Het marktgebied kan worden overschat indien de turn over in de bedrijven onderschat wordt. Hierover kunnen we echter niet veel zeggen. Inzake turn over circuleren in elk geval heel uiteenlopende cijfers. In het meest gunstige geval komt de VDAB zelfs op een marktgebied van 55%. Hier is dus nog heel wat werk aan de winkel. Een tweede mogelijke overschatting ligt in de vervullingsgraad. Deze worden door de VDAB niet ter discussie gesteld. Misschien ligt echter precies daar een belangrijke reden van het vastgestelde verschil? Hierover kan alleen verder onderzoek uitsluitel geven. Het is niet onbelangrijk om hier te verwijzen naar de Nederlandse situatie. Ook in Nederland liggen de cijfers van het Openbaar Arbeidsbureau merklijk hoger dan deze uit extern wetenschappelijk onderzoek. Volgens dit extern onderzoek (dat overigens wel in opdracht van het Centraal Bureau voor Arbeidsvoorziening werd uitgevoerd) ligt het marktgebied op 20%, het marktaandeel op 9%. Het Openbaar Arbeidsbureau komt daarentegen op een marktgebied van 35%. Eén van de redenen die voor dit verschil naarvoren wordt geschoven ligt in de administratie van de bemiddelaars die te snel verwijzingen zouden omzetten in vervullingen. Intern lokaal onder-

zoek zou hiervoor enige aanwijzingen hebben gegeven. Er zijn dus redenen om ook aan de vervullingsgraad te twijfelen. Meer kunnen we hier voorlopig niet over zeggen. Alleen grondig wetenschappelijk onderzoek kan hierover uitsluitel geven.

Voorlopig kunnen we twee zaken besluiten. Er zijn op zijn minst sterke aanwijzingen om aan het officieel marktaandeelcijfer van de VDAB te twijfelen. Zowel vanuit strikt wetenschappelijke als vanuit beleidsmatige overwegingen lijkt het ons belangrijk om meer zicht te krijgen op dit marktaandeel. Ook belangrijk is de vaststelling dat het hier niet om een typisch Vlaams fenomeen gaat. Internationale vergelijkingen moeten dus op zijn minst een onderscheid maken tussen de cijfers van de openbare bureaus zelf en deze van extern onderzoek. Hiermee zijn we nog niet aan het einde van ons verhaal. Hierboven stelden we al dat het cijfer vaststellen één zaak is, dit interpreteren een andere.

Naar een betere interpretatie van het marktaandeel van het Openbaar Arbeidsbureau

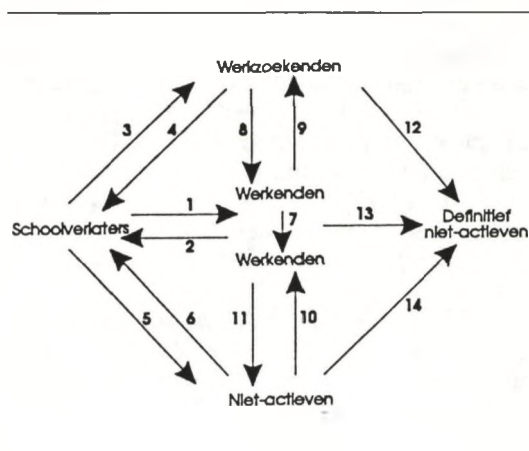
Een deel van de gevoeligheden die het in vraag stellen van het officieel marktaandeel oproept vloeit voort uit de veronderstelling dat deze in vraagstelling impliciet ook een kritiek op de overheidsdienst inhoudt. Het vaststellen van dit lager aandeel houdt echter geen oordeel in. Om überhaupt een oordeel te kunnen vellen zou men moeten kunnen uitgaan van een norm. Op dit ogenblik is deze niet voorhanden. Een klein marktaandeel betekent dus niet automatisch een te laag aandeel en omgekeerd. Een pragmatische aanpak bestaat erin aandelen over de jaren heen te vergelijken (op voorwaarde dat steeds dezelfde methodiek wordt gebruikt). Internationale vergelijkingen zijn een aanvullende optie maar los van methodologische problemen bemoeilijken ook de institutionele verschillen tussen landen de interpretatie. Bepaalde groepen koppelen expliciet een kritiek aan het kleine marktaandeel. Zij lopen echter wat hard van stapel want dit aandeel is slechts één operationalisering van de rol van deze dienst in het arbeidsmarktgebeuren. Het marktaandeel mag dus zeker niet worden verward met de totale output van deze dienst. Deze ligt ontegensprekelijk hoger. Zo biedt de VDAB bijvoorbeeld ook opleidingen aan werkzoekenden. In een aantal gevallen leiden deze opleidingen ook naar werk.

Een andere meer fundamentele kritiek op het begrip 'marktaandeel' zoals wij het hanteren luidt dat het geen zin heeft om het marktaandeel te berekenen tegenover de totale markt (Walwei 1991). Er is immers ook sprake van een verborgen markt met vacatures die niet openbaar worden gemaakt en informeel worden ingevuld. Het probleem is echter dat de begrippen 'verborgen' en 'open' arbeidsmarkt empirisch niet werkbaar zijn. Heel wat vacatures worden zowel via formele als informele kanalen bekendgemaakt. Uit Nederlands onderzoek blijkt trouwens dat het Openbaar Arbeidsbureau relatief weinig als enig kanaal wordt gebruikt (Pilgram 1991). Het is dus gewoon onmogelijk om het marktaandeel van het Openbaar Arbeidsbureau te berekenen ten aanzien van de open markt.

Een andere inhoudelijke kritiek op het begrip marktaandeel ligt in de impliciet veronderstelde homogene arbeidsmarkt die eraan ten grondslag ligt. Elke gelukte bemiddeling, ongeacht de 'case-load', weegt in de eindafrekening even zwaar door. Een onzorgvuldig vooropstellen van normen zou bij de bemiddelaars kunnen leiden tot scoringsdrang. Het spreekt vanzelf dat initiatieven zoals maatwerk waarin een actieve bemiddeling wordt gebruikt als middel (al of niet in combinatie met opleiding) om kansenongelijkheid op de arbeidsmarkt tegen te gaan in dit soort redenering geen kans maken (Van Den Berg, e.a. 1993). Er is dus duidelijk nood aan meer uitgebreide en verfijnde criteria die ons moeten toelaten marktaandelen van Openbare Arbeidsbureaus beter te interpreteren. Volgens onze mening kunnen we een kleine stap voorwaarts zetten door het bekomen cijfer uit te splitsen over verschillende stromen op de arbeidsmarkt (zie figuur 1).

Voor ons zijn de stromen 1, 7, 8 en 10 relevant. Een externe vacature kan worden ingevuld door een schoolverlater (stroom 1), een werkloze (stroom 8), een werkende (stroom 7) en tenslotte een niet-actieve (stroom 10) zoals een thuiswerkende vrouw die besluit om betaalde arbeid te gaan verrichten. Vooreerst is het van belang om het aandeel van de verschillende stromen te leren kennen op de arbeidsmarkt. Deze aandelen zijn in Vlaanderen op dit ogenblik niet bekend. Het is duidelijk dat deze ook fluctueren in de tijd. In tijden van kraptes op de arbeidsmarkt zal vermoedelijk het aandeel van stroom

Figuur 1

7 en in mindere mate stroom 1 stijgen. Binnen elke stroom is het ook van belang om telkens het aandeel van de verschillende kanalen te berekenen. Zo zullen scholen vooral een rol spelen in stroom 1, de VDAB zal vermoedelijk het best presteren in stroom 8. Uit eigen onderzoek waren er aanwijzingen dat advertenties het meest succesvol waren in stroom 7 (Denys 1991a). Voor elk kanaal in het algemeen maar voor de VDAB in het bijzonder is het van groot belang om het aandeel te kennen van de verschillende stromen in de totale arbeidsallocatie en van het eigen marktaandeel binnen elk van deze stromen. Het is bijvoorbeeld helemaal niet onmogelijk dat het marktaandeel van de VDAB in de totale bemiddelingsmarkt daalt, maar dat dit aandeel binnen de vier genoemde stromen gelijk blijft of zelfs binnen bepaalde stromen stijgt. Een zicht op dit geheel biedt niet alleen een schat aan informatie om de eigen werkzaamheden te evalueren maar zou ook nuttig zijn voor de uitbouw van een toekomststrategie. Nederlandse cijfers laten ons toe om reeds een kleine oefening met het stroommodel te maken. Uit onderzoek blijkt dat van alle personen die werden aangenomen liefst 59% werkte (stroom 7), 23% schoolverlater was (stroom 1) en 18% werkloos was (stromen 8 en 10 samen) (Pilgram 1991). Indien we nu aannemen dat deze cijfers ook voor Vlaanderen gelden dan wordt het meteen duidelijk waarom een marktaandeel van 30% vrij onwaarschijnlijk is. De belangrijkste stroom op de arbeidsmarkt blijkt namelijk

stroom 7 te zijn. Precies in deze stroom is de VDAB slechts minimaal vertegenwoordigd. Dit betekent dat het aandeel van 30% voor het grootste deel zou worden waargemaakt in de stromen waar slechts 41% van de arbeidsallocatie plaatsvindt. Dit lijkt ons vrijwel onmogelijk. Dit zou concreet betekenen dat de helft van alle schoolverlaters en bijna alle werklozen die doorstromen naar de arbeidsmarkt door de VDAB zouden bemiddeld worden.

Besluit

Aanleiding voor dit artikel was de vaststelling dat het marktaandeel van de VDAB niet zo gemakkelijk te schatten valt. De cijfers van het arbeidsbureau en van extern wetenschappelijk onderzoek liggen ver uiteen. De verhouding tussen beiden bedraagt 1 tegenover 2 tot zelfs 1 tegenover 3. Interessant is dat ook in Nederland dezelfde vaststelling wordt gedaan. Internationale vergelijkingen houden dus best met dit fenomeen rekening. Er zijn talloze mogelijke verklaringen voor dit vastgestelde verschil. Zo is het zeker niet uit te sluiten dat de aandelen uit extern onderzoek onderschat zijn. De aangehaalde redenen die deze onderschatting zouden kunnen verklaren lijken ons allemaal niet voldoende om het verschil te staven en zijn soms meer gebaseerd op speculatie in plaats van wetenschappelijke overwegingen. Er zijn dus sterke aanwijzingen dat het verschil minstens gedeeltelijk moeten worden verklaard door een overschatting van de cijfers van het arbeidsbureau. Deze overschatting kan veroorzaakt worden door een onderschatting van de totale turn over van personeel bij de bedrijven of door een overschatting van de vervullingsgraad. In Nederland zijn bij intern onderzoek aanwijzingen gevonden voor deze laatste mogelijkheid. Voor Vlaanderen kan alleen verder extern onderzoek uitsluitend geven.

Het vaststellen van het marktaandeel blijkt niet eenvoudig, het interpreteren van dit cijfer is nog veel moeilijker. Uit het vaststellen van een aandeel valt om meerdere redenen niet zomaar af te leiden of de dienst goed werk levert. Er is nood aan meer verfijnde criteria om het vastgestelde cijfer te interpreteren. Een stap in de goede richting bestaat erin om het aandeel uit te splitsen over de verschillende relevante stromen op de arbeidsmarkt. Een kleine oefening, gebaseerd op Nederlandse cijfers, geeft aan dat

een marktaandeel van 30% onwaarschijnlijk is.

Noten

- 1 Voor een uitvoerige uitleg van deze berekeningswijze verwijzen we naar de studiedienst van de VDAB zelf, te contacteren op het adres: VDAB-studiedienst, Keizerslaan 11, 1000 Brussel, tel. 32/02 506 15 11.
- 2 Het Vlaamse onderwijsstelsel is op volgende wijze gestructureerd:
  - het kleuteronderwijs: tot 6 jaar;
  - het secundair onderwijs: van 12 tot 18 jaar, met vier onderwijsvormen;
    - het algemeen secundair onderwijs (ASO);
    - het technisch secundair onderwijs (TSO);
    - het beroepssecundair onderwijs (BSO);
    - het kunst secundair onderwijs (KSO);
    - het hoger onderwijs: vanaf 18 jaar.

Het algemeen secundair onderwijs bereidt voor op hogere studies. Jongeren die een beroepsgerichte opleiding willen volgen, komen in het beroepssecundair onderwijs of in het technisch secundair onderwijs terecht. Het beroepssecundair onderwijs leidt naar een beroepsbekwaamheid en brengt vooral de praktijk van een beroep bij. Ook het technisch secundair onderwijs is praktisch gericht maar tevens goed gestoefed met theoretische en algemene vakken. Jongeren die in deze richting afstuderen studeren in veel gevallen trouwens verder. In België krijgen de meeste jongeren hun basisberoepsopleiding met volledig leerplan. Er bestaan echter ook deeltijdse formules die een rechtstreekse voorbereiding op het beroepsleven geven, met name het experimenteel deeltijds onderwijs, de leertijd van de middenstandsopleiding en de industriële leertijd. De middenstandsopleiding vormt een apart opleidingskader en hoort niet thuis binnen de onderwijsstructuur. Zij verzorgt sinds lange tijd opleidingen gericht op de sector van kleine en middelgrote ondernemingen. Jongeren kunnen in de leertijd een basisberoepsopleiding volgen. Daarvoor sluiten ze een leerovereenkomst af met de patroon bij wie ze aan het werk zijn en verder volgen ze de lessen in de eigen vormingsinstituten waarover de middenstand beschikt.

- 3 In de studie van Miet Lamberts werden laaggeschoolden gedefinieerd als degenen met hoogstens een diploma of getuigschrift lager middelbaar onderwijs.
- 4 Deze hypothese werd reeds geformuleerd door Flap (Flap 1985).

Literatuur

- Denys J. (1989), *De afgestudeerden van het technisch- en beroepssecundair onderwijs in het arrondissement Leuven*, HIVA-KU Leuven.
- Denys J. (1991), *Winnaars en verliezers op de arbeidsmarkt*, HIVA-KU Leuven.
- Denys J. (1991a), 'Carrière nauw verwant met personeelsadvertenties'. In: *Intermediair*, 29 oktober, p. 1-5.
- Denys J. (1992), 'De rol van de informele netwerken bij de intrede op de arbeidsmarkt in Vlaanderen'. In: *Tijdschrift voor arbeidsvraagstukken*, nr. 1, p. 32-41.
- Denys J. (1992a), 'Hoe vindt de Vlaamse Mannelijke Beroepsbevolking werk?'. In: *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, nr. 4, p. 338-346.

- Denys J. (1993), *Minder winnaars, meer verliezers op de arbeidsmarkt*, HIVA-KU Leuven.
- De Witte H. (1990), *Kansloos na het ASO*, HIVA-KU Leuven.
- Flap H.D. (1985), 'Sociaal kapitaal en bereikte beroepshoogte'. In: *Mens en Maatschappij*, nr. 4, p. 325-344.
- Lamberts M. (1993), *Ze vragen zoveel aandacht mijnheer*, HIVA-KU Leuven.
- OESO (1992), *Employment Outlook*, July 1992, Paris.
- Pilgram K. (1991), *Hoe werven bedrijven 1991*, Arbeidsvoorzieningsorganisatie, centraal bureau Rijswijk.
- VDAB-studiedienst (1988), *Labour turnover 1987 in het Vlaamse bedrijfsleven*.
- VDAB (1991), *Analyse vacaturen 90*, Brussel.
- VDAB (1992), *Analyse vacaturen 91*, Brussel.
- VDAB (1992a), *Jaarverslag 1991*, Brussel.
- VDAB (1993), 'Openbare arbeidsbemiddeling en arbeidsallocatie, reacties vanuit de VDAB'. In: *Nieuwsbrief Steunpunt Werkgelegenheid Arbeid Vorming*, nr. 1, p.43-47.
- Vzw Jobwerking (1992), *Enquête jobwerking seizoen 1992*.
- Walwei V. (1991), 'Viele Wege führen nach Rom'. In: *Materialien aus des Arbeitsmarkt und Berufsforschung*, nr. 4, 1991, p. 2-9.
- Van Den Berg, H. e.a. (1993), *Arbeidsbemiddeling in intercultureel perspectief*, Amsterdam.